Hospodářství a národnost v poměrech česko-německých.

Et la patrie et l'humanité.

(Motto *Friedricha Lista* k „Národnímu systému politické ekonomie".)

Viděl jsem: theorie pro samé lidstvo, pro samá individua neviděla národů; stalo se mi zřejmým, že mezi dvěma národy, ve vzdělanosti daleko pokročilými, svobodná soutěž jen tehdy může pro oba blahodárně působiti, nalézají-li se oba na stejné asi úrovni průmyslového vzdělání, a že národ, který se nešťastnými osudy v průmyslu, tržbě a plavbě značně opozdil, má-li jinak duševní i hmotné pomůcky, k jejich rozvoji potřebné, musí se především vlastním napjetím sil učiniti způsobilým, aby udržel volnou soutěž s národy pokročilejšími. Jedním slovem, připadl jsem na rozdíl mezi hospodářstvím kosmopolitickým a politickým.

(*Fr. List* v předmluvě k „Nár. systému politické ekonomie".)

Není vůbec míru ani v hospodářském boji o existenci . . .

Pro nás ekonomické nacionalisty jedině svrchovaným je hodnotní měřítko politické.

(Prof. dr. *Max Weber* v akadem. zahajující řeči „Národní stát a politika národohospodářská.")

Kromě jazykových sporů málo jest u nás otázek, jež by tolik a tak rozdílným způsobem byly přetřásány, jako otázka o poměru nacionalismu k ekonomismu, národnosti k hospodářství, o tom, do jaké míry mohou a mají určovati člověka při jeho konání hospodářském city a snahy národnostní, nebo — vyjádřeno běžným heslem — o »svůj k svému« na poli hospodářském.

Jednomu názoru je i v národním hospodářství hlavní mocností »praktické vlastenectví«; kupovati za všech podmínek jen u soukmenovců, naproti cizím podnikům vyvolávati v život podniky nové nebo podporovati obchodníky a výrobce svého kmene s vědomými obětmi hospodářskými, t. j. kupovati u nich, třebas prodávali dráže a horší věci, prodávati jim, třebas nabízeli méně — všechno to s tím vědomým účelem, aby peníze a jiné hospodářské prospěchy zůstávaly v národě, aby rostl blahobyt příslušníků národních.

Dle druhého názoru — držíme se tu formulace Kaizlovy na sjezdu národohospodářském z 13. října 1895 — ideu ekonomickou — t. j. snahu uhrazovati své potřeby co nejlépe obětmi co nejmenšími, tedy zejm. kupovati tam, kde poměrně za nejmenší cenu nejlepšími věcmi co nejlépe jsem obsloužen — nelze stavěti proti idei národnostní nebo pod ní, protože dle vší pravděpodobnosti nacionalism by podlehl. Heslem, že dobrý Čech má kupovati od Čecha, i kdyby mu platiti musil více než Němci, dají se v jistých kruzích a oborech dočasně vykonati divy, ale trvale a v širokých masách pouhé nadšení nevystačí a na konec přece nezbytně rozhodne zásada ekonomická. Národní myšlénka osvědčuje se nejúčinněji na půdě karitativní: dáváme tisíce na účely národní, ale rozpakujeme se při koupi dáti o desetník více za zboží jen proto, že snad je od našince.

I Dr. Kaizl však přece nacionalismu přisoudil v ekonomismu úlohu, kterou novější odpůrci národnostního zápasu v hospodářství aspoň umlčují: dle Kaizla má a může míti nacionalism i v hospodářství alespoň tu sílu, aby každého z nás přiměl dávati při poptávce nabízeči Čechovi přednost za stejných podmínek, t. j. při stejné ceně a jakosti zboží, ku kterémuž konci třeba zjednati jakési všečeské ideální tržiště, kde by poptávka a nabídka o sobě se dovídaly, kde by se výrobci, obchodníci i konsumenti vedli v patrnosti.

Otázka poměru nacionalismu k ekonomismu není však specificky českou ani vynálezem doby nejnovější — souvisí naopak s celým souborem problémů, do jaké míry je přípustno nebo nutno podřizovati ryzí soukromohospodářské snahy vyšším ohledům národním, sociálním, kulturním, mravním.

Bylo mnoho nejasností a omylů o motivech, jimiž se řídí člověk v své činnosti hospodářské, t. j. činnosti, jíž si člověk hmotné prostředky k ukojení svých potřeb opatřuje a opatřených pak k úkoji svých potřeb užívá. I ti, kteří pro jiné obory lidské činnosti připouštěli působnost jiných motivů než sobectví, hlásali, že aspoň v hospodářském jednání určuje člověka jedině jeho vlastní zájem a soukromý prospěch, a počítali se zištností lidskou jako s jakousi přírodní silou v životě hospodářském. A radikálové Smithianismu vyličovali tuto zištnost nejenom jako fakt, nýbrž jakožto jedině oprávněnou pohnutku hospodářskou, jejíž co nejsvobodnější působení povede samo sebou k obecnému blahobytu, protože prý každý jednotlivec — sleduje své soukromé zájmy — tím zároveň pěstí i zájmy společnosti a podporuje blaho celku.

Ale tato liberální nauka, která měla na mysli jen soukromý

prospěch jednotlivců bez ohledu na společenské celky národní a politické, jest již nadobro pochována. Poznalo se, že sice pud po sebezachování a pěstění vlastního zájmu a vlastního blaha jest sice pudem hospodářsky nejobecnějším a nejdůležitějším, ale že jednak tento pud sám je u jednotlivců, tříd a národů v různých dobách dle jejich národní a osobní povahy a výchovy, vzdělání atd. přerozdílné intensity a že vedle něho mohou i v hospodářském jednání působiti na člověka ještě motivy nejrůznějšího druhu, láska k bližnímu, k národnosti, smysl pro obecné blaho, ctižádost, strach atd. Poznalo se však též, že národnímu hospodářství — jako souboru hospodářské činnosti celého národa politicky samostatného nebo souhrnu všech hospodářstev jednotlivého národa ve smyslu politickém — nejde jen o individuelní, soukromé zájmy, nýbrž že národní hospodářství má vedle své povahy materielní (výroby, oběhu, rozdělení a spotřeby statků) také veliký význam ethický a kulturní, že má býti prostředkem ke kulturnímu pokroku a mravnímu zdokonalení celého národa, k nabytí politické moci a »k uskutečnění ideí spravedlnosti, humanity a mravnosti v životě národů«.

Tedy nikoliv nejlevnější výroba a nejlevnější úkoj potřeb, nejlevnější nákup a neobmezená konkurence poptávky a nabídky výrobků i sil pracovních v celém hospodářsky souvisícím světě — nýbrž vědomé a účelné obmezování egoistických snah hospodářských ve dvojím směru: jednak aby celý (politicky samostatný) národ, vlivem nepříznivých poměrů v hospodářském pokroku opozdilý, nebyl soutěží vyspělejších národů udolán dříve, než by i jeho duševním a hmotným silám bylo možno dostatečně se vyvinouti, jednak aby uvnitř téhož národa nebyly při neobmezené soutěži produktů i sil pracovních udolány třídy hospodářsky menšího odporu schopné. Stát sám uznal za povinnost zakročiti v koloběh života hospodářského politikou celní (v prvním ohledu) a sociální (v ohledu druhém), čítajíc sem i snahu po zachování středního stavu rolnického a živnostenského. A že tu jde jen o dvě rozdílné stránky téže věci, zřejmo i z toho, že v mnohých státech politika sociální i časově jde ruku v ruce s ochranou celní (Německo, Rakousko) a že liberalismus v mezinárodní tržbě bývá provázen liberalismem sociálním.

Státní opatření, kterými obmezuje se konkurence mezinárodní na prospěch domácí výroby, zejm. tedy ochranná cla k zabezpečení vznikajícího průmyslu (nebo ohroženého rolnictva) před levnou produkcí zahraniční, jsou vítězstvím nacionalismu (státního, politického) nad ryzím ekonomismem, který je zde mezinárodností, jsou státním

*

»svůj k svému« v nejdokonalejším slova smyslu. Spotřebitelé platí tu sice druhdy daleko vyšší ceny za výrobky domácí, než by platili za dovezené zboží cizozemské, ale tyto vyšší ceny od konsumentů placené pokládají se za nezbytné náklady pro výchovu vlastního národního průmyslu, jimi mají se vyrovnati jen ty výhody, jimiž cizozemská výroba na ten čas nad naši vyniká, a mají přestati, jakmile tuzemská výroba stejně lacino je s to produkovati jako zahraniční.

Ale zkušenost ukazuje, že ani potom nepřestávají, že pod záštitou ochranných cel těží zkartelovaní velkopodnikatelé vysokými cenami ze zabezpečeného domácího konsumu, třebas tím byly poškozovány jiné obory a statisíce existencí (železo), ano že stát místo možného snížení clo druhdy dokonce zvyšuje (petrolej). Stát donucuje tedy konsumenty platiti draho výrobky i plodiny tuzemské, připláceti v daních na deficity železnic, na vývozní premie, na subvence námořních lodních společností, na přímé podpory průmyslovým závodům, na dražší dodávky, než by byly při volné soutěži zahraniční atd. — vše, aby zachovalo se zemědělství a povznesl se průmysl domácí.

Byl to právě mezi Němci zejména »veliký ochranář« Friedrich List, který hlásal, že svobodná soutěž mezi dvěma národy může jen tehdy pro oba blahodárně působiti, nalézají-li se oba na stejné asi úrovni průmyslového vzdělání, že národ nešťastnými osudy v hospodářství opozdilý musí nejprve vlastním napjetím sil učiniti se způsobilým pro soutěžení s národy pokročilejšími, kterak každý národ dosáhl rovnosti s ostatními národy jen obmezením svého obchodu s národy jinými a kterak zachování, povznesení a zdokonalení národnosti je a musí býti za našich dnů hlavním předmětem snažení každého národa.

Kdežto však List měl dle tehdejšího hospodářského stavu Německa na mysli, aby národu německému k dosavadní jedné paži, zemědělské, byla ochranným clem vypěstěna paže druhá, průmyslová, dochází nyní v praxi uznání soustava solidarity protekcionistických zájmů, t. j. že se má veškeré tuzemské produkci a pokud možná stejně i veškeré tržbě tuzemské dáti na domácím trhu přednost před cizozemskou.

A tato »ochrana národní práce« vztahuje se i na síly pracovní: nemá býti zaměstnáváno dělnictvo cizozemské, dokud je v zemi nezaměstnaných sil domácích pro touž práci způsobilých, a jako ochranná cla na zboží, tak vynořují se nyní i obmezovací předpisy

o zaměstnávání cizozemského dělnictva při podnicích veřejných (Francie), policejní chikany (Německo) a pod., zvlášť druží-li se ke zřetelům sociálním a hospodářským obavy a jiné motivy národnostní.

Naproti stoupajícím vzájemným hospodářským stykům jednotlivých národů (států), jež zoveme světovým hospodářstvím, spatřujeme zde tudíž reakci ve směru uzavřeného hospodářství státního, v němž za vzájemné podpory pracují zemědělství i průmysl pro vzájemnou potřebu za všemožné neodvislosti od ciziny.

V obvodu státním těší se tedy hospodářské »svůj k svému« naprostému uznání, jak toho nejlepším dokladem jsou i poměry v Rakousko-Uhersku. Tíž lidé a úřadové, kteří dávají konfiskovati tabulky se »svůj k svému«, prohlašují za nevlastenecké, vozí-li naše cukrovary laciněji po vodě přes Hamburk, než drahou přes Terst, ukazují, že v roce 1895 připadala skoro polovice (18 mil. zl.) celé hodnoty loďstva rak. Lloydu na původ cizozemský, že oněch 100 milionů, za něž jen erár nakupuje ročně průmyslových výrobků, měly by připadnouti průmyslu tuzemskému, vytýkají, že pro c. a k. Belvedere ve Vídni byly objednány výtahy z Italie nebo pro válečné loďstvo parní kotle z ciziny, a když soukromá severozápadní dráha vyhnula se nedávno lichvářskému kartelu železářskému, objednavši daleko laciněji kolejnice u hernadthalské železné společnosti uherské, hlučeli železní baroni předlitavští šmahem o státní zakročení.

Uherská vláda doporučuje všem municipiím podporu továren nově založených, veřejné dodávky zadávají se výhradně firmám domácím, všem podnikům státní podpory požívajícím uloženo jest hleděti při veškerých nákupech k pramenům uherským, v ministerstvu dopravním bdí zvláštní komise nad tím, aby železnice jako nejsilnější konsumenti země odebíraly všechny potřeby výhradně z Uher, vyjímajíc jedině ty, které se v Uhrách vůbec nevyrábějí.

Upozorňujeme, že — pokud trvá společné celní a obchodní území rakousko-uherské — lze při soukromých objednávkách a dodávkách mluviti o národním hospodářství uherském rovněž jen se stanoviska národa ethnografického, nikoliv politického, t. j. že národní emancipace jejich od výroby předlitavské je podnikem právě tak jen morálním, o pevné hranice s celní ochranou se neopírajícím, jako emancipace neohraničeného konsumu českého, že uherským producentům jsou dodávky zabezpečeny, i když jsou dražší než předlitavské výrobky, nebo dokonce dražší než zahraniční výrobky s vysokým clem i dovozem.

A Uhři i tuto dobrovolnou národní (ne státní) emancipaci provádějí s všemožnou důsledností, pokud jen stačí jejich síly kapitálové a technické. Za Litavou je heslem »nekupujte ve Vídni«, celní čára existuje už dávno »ne sice na Litavě, ale v srdci Uhrů«, vlastenci nebáli a nebojí se tu ani hmotných obětí hospodářských. Rakouský průmysl pustil k vůli Uhrám Balkán, ale přichází nyní i o trh uherský. A vídeňská komora, která si ráda hraje na hospodářský parlament i v otázce českoněmeckého smiřování, ukazujíc na uherskou »národní protekci« solidárně pro zájmy domácí produkce bojující, toužila v roce 1894, aby i předlitavský konsum cítil se solidárně spojeným s výrobou, aby zkrátka veškeré úřady i soukromí konsumenti »dávali přede všemi jinými vždy přednost výrobkům rakouským«.*)

Tedy máme »svůj k svému« rakousko-uherské, »svůj k svému« uherské a »svůj k svému« předlitavské, první dvě vládami vynucovaná, třetí aspoň doporučované podněcováním a nátlakem, činěným na konsumenty. Všechna tato svůj k svému jsou oprávněná, úřady protežovaná, žádoucí nebo nezbytná a dokonce ne protihospodářská — je tedy jenom české svůj k svému hospodářským hříchem a národnostním šovinismem, zavržení hodným produktem národnostního a plemenného boje a záští?

*

Jak vznikly české hospodářské snahy emancipační? Po obrození jazykovém a literárním a v zápasech za dosažení ideálů státoprávních poznávalo se, jak i politický konečný úspěch je velmi nesnadný a pochybný bez předchozího posílení hospodářského a finančního. Zakládaly se dráhy a my jsme propásli jich zřizování, naše města jich ani nechtěla a spokojovala se stanicemi daleko v polích umístěnými. Rozmáhala se velkovýroba tovární, a nám z ní patřily jenom některé cukrovary. Uvolněné styky mezinárodní podněcovaly velko-

*) O půl století dříve, 12. července 1844, navrhoval totéž — zajímavo, že z důvodů sociálních, pro nedávné »žalostné nepokoje dělnické« — Jos. Kovačevič v Průmyslové Jednotě v Praze· aby dle analogie spolků střídmosti založen byl spolek, rovněž na mravních motivech založený, jehož členové by se zavázali jiných výrobků továrních a manufakturních než těch, které rakouská monarchie poskytuje, ani sami nekupovati a neupotřebovati, ani svým příslušníkům koupi a upotřebování jich dovolovati. Návrh byl konečně zamítnut, ale na př. potomní prvý president Pražské komory Němec Riedl prohlásil, že on sám pro sebe a své zásadu o upotřebování jen tuzemského zboží plně zachovává! (Mitth. f. Gew. u. Handel 1844 str. 676 a násl.) *R.*

obchod, a my jsme nechali upadnouti v cizí ruce nejdůležitější a nejvýnosnější obchod s produkty a vedlejšími výtěžky zemědělskými.

Avšak lepší poznání klestilo si dráhu velmi zvolna, a Frant. Šimáček byl za své blahobytnické snahy stíhán posměchem. Teprv jubilejní výstava v roce 1891 otevřela nám oči; viděli jsme pokroky literární, národnostní, školské, obdivovali jsme se vynálezům a kouzlům naší techniky, ale za vším tím zjevovala se nám »obluda nepodnikavosti« naší, česká umělost a píle pracující za skrovnou mzdu k obohacování cizího kapitálu průmyslového a obchodního. Vznikl Vývozní spolek, »Hlas Národa« opětně jal se hlásati rozšíření hesla Palackého »svůj k svému« i na pole hospodářské, na výstavišti mluvilo se o praktickém patriotismu národohospodářském, jehož se má výstava státi východištěm, opanování domácího trhu propagovaly i listy nejstřízlivější. Od té doby idea nezmizela s denního pořádku. Přispěly k tomu některé cenné úspěchy, jichž bylo dobyto na Moravě, národohospodářský sjezd a zvětšení zájmu o hospodářské otázky v časopisectvu, podezřívavé stopování všeho českého ruchu podnikatelského v žurnálech německých, v posledních letech pak všeobecná stoupající konjunktura hospodářská a persekuce politická, která národnostní význam emancipačního ruchu hospodářského jenom sesilovala.

S druhé strany však projekty i nově zřízené podniky ukazovaly vady, s nimiž jednotlivcům a tedy i národům, svou hospodářskou emancipaci počínajícím, bývá zápasiti.

Vadíť začátečníkům nedostatek znalosti obchodu, nedostatek obchodních spojení, nedostatek kapitálu, obtíže nalézti vhodné suroviny, příhodný způsob výroby a vycvičené dělnictvo. Starší závody, majíce závodní kapitál z valné části již amortisovaný, snižují ceny, aby novému začátečníkovi znesnadnily konkurenci. Kupující zůstávají věrni starým dodavatelům, u nichž bývají namnoze i zadluženi, a obracejí se k novému dodavateli jen, poskytuje-li naproti dosavadním pramenům nepoměrné výhody. Začátečníkům nedostává se úvěru leda s úzkostlivostí daleko větší, než se děje podnikům již starším, kdežto sami mohou jen štědřejším kreditováním odběratele si získati i udržeti. Nakupují dráže, ale prodávati musejí levněji.

Ale naše podnikání mělo i své specificky národní nedokonalosti a neřesti.

Poněvadž máme sice dost dělníků i vůdčích sil úřednických pro obchody a průmysly, ale málo kapitálu, t. j. málo větších kapitalistů, musili jsme zařizovati podniky společenské a družstevní, co do hospo-

dářské prosperity daleko nesnadnější než bývají podniky jednotlivců. A poněvadž v společných podnicích hospodaří se daleko více s cizími než vlastními penězi, poněvadž v mnoha našincích utkvělo osudné přísloví, že z cizího krev neteče, staly se společenské podniky přímo pařeništi nesvědomitostí, korupce a zpronevěření. Při obsazování správních a ředitelských míst hledělo se často více na vlasteneckou kvalitu než na odbornou znalost a na těžká i zodpovědná místa úřednická hledělo se jako na sinekury pro »zasloužilé vlastence« nebo nejčastěji vlastenecké křiklouny. Jako v zájmových zastupitelstvech hospodářských (zemědělské radě, obchodních komorách) na škodu věcných, hmotných i národních zájmů nedovedli jsme ani ve výdělkových podnicích emancipovati se od závislosti na politických a lokálních stranách a proudech a podniky jedné strany byly konkurencovány a potírány od podniků stran druhých.

Uvnitř podobaly se nezřídka podniky tyto Augiášovým chlévům jako zrno zrnu. Nikdo neváhal obětovati zájem celku, mohl-li tím získati pro sebe výhodu větší, než byl podíl, ze ztráty celkového podniku naň vypadající. Společenskému podniku draho se prodávalo a draho se stavělo od společníků nebo podílníků. Základní kapitály se prostavěly v budovách a strojním zařízení a do provozování podniku bylo pak nutno draho se dlužiti. Synkové, synovci a jiní příbuzní, kteří k ničemu na světě se nehodili, dosazováni za úředníky a zřízence, dobrý tenor nebo znalost tance a společenská obratnost nahrazovaly nezřídka praxi účetnickou, pokladniční nebo ředitelskou. Jejich postavení a úspěch závisel více na příbuzenských stycích, dobré ženitbě a politické agitaci, než na správném vedení závodu. Byly-li nepříznivé výsledky, upravila se dle toho bilance, jíž většina účastníků beztoho ani nerozuměla.

Konati důkladný a častý dozor pokládalo se za urážlivý projev nedůvěry, a bylo národní zradou, trestuhodným odkrýváním našich slabostí odvěkému nepříteli, kdyby se byl kdo odvážil k veřejné kritice národně hospodářského šlendriánu, naopak vlastenecká reklama zveličovala přednosti a skrývala vady — dokud nenastala katastrofa.

A katastrofy ty nastávaly až příliš často. Je snad málo národů kde by na tak malou sumu podnikání bylo bývalo tolik hospodářských katastrof jako u nás. Je až úzko z té číslice konkursů, nucených vyrovnání, zpronevěr a úpadků jen dodatečnými obětmi zakrytých a zamezených, jakých jsme byli v posledních 30 letech svědky v oboru selských cukrovarů, záložen, konsumů a j. družstevních

podniků. Když se pak četné zkrachované tyto podniky dostaly koupí (ovšem za babku) do rukou jednotlivců — obyčejně opět »národních a plemenných nepřátel« našich — prospívaly dobře, platily svým dodavatelům lépe, vyráběly a prodávaly laciněji, vyplácely se hojně a rostly.

Že se však podobné neplechy mohly po léta díti s vědomím celých okresů, že mohli v místní i národní společnosti po léta hráti vynikající úlohu lidé, o kterých se vědělo, že jejich okázalé vystupování je finančně založeno na zpronevěření nebo nesvědomitém těžení z podniků společenských, aniž byl po ruce novinářský pranýř — jindy, v politických, vědeckých a pod. otázkách až příliš k službám ochotný — to mělo v zápětí jinou osudnou věc: úplné podlomení důvěry a naprosté diskreditování národně hospodářského praporu, za nímž dle těchto zkušeností větřil se nepotismus, šlendrián, nesolidnost, špatná výroba a drahé ceny. Teprv znenáhla nastává obrat prospěšným působením Národního podniku, České společnosti pro obchod a průmysl a j. podniků, v hospodaření svém zásadami nejpřísnější kupecké solidnosti se řídících.

Do nedávna byla velikou vadou i jednostrannost podnikání: nejdřív jen cukrovary, pak několik továren na umělá hnojiva, pak zase jen pivovary, a bezmyšlénkovité napodobování: měli-li Němci emailovnu, zařídili jsme ji ihned také, zřídily-li pivovar Vinohrady, musila jej míti i Praha — jakoby nebylo průmyslových oborů a specialit, jež možno s prospěchem (a větším prospěchem) vyrábět a prodávat, na tisíce a desetitisíce!

Ostatně u nás zveličujeme všechno, vady jako přednosti; na př. o pivovarské horečce lze mluviti právem jen v Praze a dvou až třech jiných městech; moderní pivovar český v Brně, Ostravě atd. může býti podnikem velmi prospívajícím.

O hospodářských fantasiích, které doufaly z celého národa míti desetizlatové podílníky na řadě českonárodních továren, věnčících národnostní hranice, nechceme se zmiňovati; odpravila je v krátce zkušenost, že tomu, kdo může uložiti pouze 10 zl., je daleko výhodnější uložiti je za 40 kr. ročně v spořitelně k případné každodenní disposici, než za 50—80 kr. v podniku vždy přec riskantním a se vzdáním se práva disposičního!

Nešvary objevily se také při provádění hesla »svůj k svému« v drobném obchodě. Byli obchodníci, kteří se domnívali, že obecenstvo má povinnost kupovati od nich, cokoli mu nabídnou, za cenu, kterou jen požádají, v době a formě, kdy a jak se jim zlíbí dodati, že však oni sami mohou kupovati kdekoliv, že nemusejí

dbáti ani o dobré zboží ani o přiměřené ceny, ani o řádnou a zdvořilou obsluhu. V témž čísle Řemeslnickoživnostenských listů holešovských z 10. listopadu 1899, kde bylo provolání, podepsané starosty 38 obcí, k obyvatelstvu okresu holešovského, aby prováděním svůj k svému pracovalo se k usamostatnění a hospodářskému i společenskému zvelebení, »venkovský odběratel« naříkal si, že obchodníci naši, obzvláště s konfekčním zbožím, nejsou mnohdy dostatečně zásobeni, že »nejsou ani dosti úslužnými a laskavými«, že nedovedou využiti ani nynějšího hnutí, aby hojnější zásobou, dobrým a laciným zbožím a trochou úslužnosti přitáhli hojnost stálých zákazníků, ano v některých obchodech se ceny ještě zvyšují. »Mnozí obchodníci naši zdají se býti slabého ducha a málo vypočítaví,« k židům když přijde zákazník, každá žilka v nich hraje, jsou jako na drátkách atd.

Takové stesky lze slyšet i v Čechách. »Nejsme dost bohati, abychom mohli nakupovati jenom u českých živnostníků a obchodníků,« bylo řečeno pisateli v několika rodinách opravdu vlasteneckých. Naříká se, že naši lidé věnují málo péče nákupu a výběru zboží, že obmezují se namnoze jen na to, co jim doveze cestující, že nedbají o nové věci, o levné zboží a levnou dopravu, že nespokojují se malým ziskem, aby dosáhli velkého obratu, že naopak chtějí co nejvíce vydělati na kuse, že nesnadno dovedou si zákazníky zjednati a ještě nesnadněji je udržeti, že v chování se k zákaznictvu obrážejí se jich neshody domácí, že není u nich té obchodní kulance, zdvořilosti a ochoty, jako u obchodníků židovských atd.

Je jisto, že tyto výtky neplatí všeobecně, ba snad ani ne o většině — platí však dosud o tak značném počtu, že tím snahy obecenstva po nakupování v závodech českých bývají schlazovány. Je také pravda, že nedovedlo si obchodnictvo naše udržeti českou reklamační kancelář — platí bez odmluvy dovozné, nechť si je dráha předepíše jakkoliv, vždyť si to zase přirazí na ceně —, že vyzvou-li obchodnické spolky a komory k podávání stížností o clech, železničních tarifech atd., skoro všechny stesky a opravné návrhy pocházejí od Němců, jakoby čeští obchodníci a výrobci nic nedopravovali nebo nevěděli a nic nepřemýšleli nebo byli příliš pohodlní svá přání i jen napsati nebo ústně sděliti. Z téže příčiny prýští i praktická nedostatečnost hospodářské rubriky skoro všech našich denníků; denníky německé mají sta dobrovolných přispěvatelů, kteří o každém zajímavějším zjevu svého oboru ochotně a bez pobídky referují — naši lidé to, co vědí nebo poznali, pokládají za nejhlubší úřední či obchodní tajemství!

Hospodářská slabost naše tkví tedy nejen v nedostatku kapitálu, ale má i příčiny vězící v našem vzdělání a charakteru — musíme, jak Hl. Národa 1. ledna 1897 pověděl, vypěstit teprve svou duši hospodářskou a ten úkol musí najít tak oddané a nezištné pracovníky, jak oddaní a neziští byli první buditelé národní a první naši křisitelé političtí.

Ale tak, jak se národní hospodářské solidaritě leckde u výrobců i obchodníků rozumělo, stalo se heslo »Svůj k svému« namnoze přímo postrachem konsumentů, tyranisujíc a nutíc je ukojovati své potřeby draho a špatně pod trestem vlasteneckého pranýře v obci, okresu, národě. Sám »Český Lloyd« kdysi napsal, že kdyby měl počíti s uveřejňováním přípisů, žádajících, aby otevřel oči českému obecenstvu, připravil by se o zvuk českého vlastenectví, neboť by tím dal jenom místa důkazům, že každý, kdo dnes svůj výrobek chválí tak či onak jen proto, že jest podnik jeho vlasteneckým, je spekulant, kterému jde jen o to, aby na útraty ostatních, ať Čechů ať Nečechů, se obohatil.

A věc došla tam, že zakládá-li kdokoliv jakýkoliv nový podnik, třebas na diskreditovaný národní buben ani netloukl, hned volá se po národní policii, aby zamezila dělání konkurence dosavadním závodům, které prý úplně vyhovují české potřebě — ale které by úplně byly a musily býti spokojeny, kdyby se jim místo českého konkurenta vyskytl konkurent německý nebo židovský. »Národní podnik« chtěl pokusiti se o řadu věcí — probůh, neničte nás, jsme také český závod, znělo unisono po celé Čechii, až připadlo se na tužkárnu, kterou provozoval jen německý Hardtmuth. Vyskytl se projekt papírny (ostatně dost nevčasný) — máme prý již a nové nepotřebujeme; zakládala se hedvábnická společnost — hned se hrozilo kongresem textilních obchodníků, ale prosperují společnost i její konkurenti; zřizuje se továrna na klobouky slaměné — a hned bylo tu opositční novinářské zasláno atd.

Je jenom přirozeno, že »svůj k svému« nemůže býti vítáno těm vrstvám, které pociťují jen jeho nevýhody a oběti, nemajíce z něho přímých prospěchů, dělnictvu, úřednictvu — ale nelze neuznati, že právě tyto vrstvy dovedou zpravidla nejobětavěji podřizovati hmotné své interesy zájmům třídním, stavovským a národním.

Největšího pozoru a nepřátelství doznalo heslo »Svůj k svému« ovšem u těch, proti kterým se obracelo, u Němců. »Svůj k svému« a »Zur čechischen Agitation« jsou stálé rubriky německých denníků, v nichž pečlivě zaznamenávají kde který nový český závod, třeba

se mu o českonárodní exklusivnosti ani nesnilo, kde kterou českou schůzi, v níž inter pocula mluvilo se o »dobytí« obchodu, bank, průmyslu textilního, kde »Kampfverein« a »Kampfunternehmen« jsou běžnými již terminy. Přes onu na odiv nesenou liberálnost denuncovaly každého jen trochu na Němcích závislého, kdo odvážil se v »bojovných« spolcích a podnicích i jen býti účasten; varovaly před nebezpečím hospodářské anarchie, jaké se vyvolává spojováním boje národnostního s hospodářským, vybízely k společnému zápasu proti závadám, celkový hospodářský život ohrožujícím, a vyhrožovaly na konec, že neplodná tato agitace by na německé straně zajisté ani na okamžik nebyla s to porušiti rovnováhu, na české že by však vyvolala příkré posunutí dosavadních základů ekonomických.

Dle toho by se zdálo, že Němci jsou tak jisti svojí hospodářskou převahou, že zbraní, jež haní a odsuzují, sami nepoužívají a nepotřebují, že jim dostačí »zodpovídati a paralysovati každý vpád v hospodářskou samovládu (Eigenbetrieb) své píle, jež blahobyt obou kmenů v zemi stejným způsobem podporuje — ať se takový vpád děje zjevně či tajně — dvojnásobným vynaložením píle a inteligence«, že v hospodářství neznají národnostních hesel, národnostního šovinismu.

Právě naopak. Němci sami nám co do t. zv. šovinismu národnostně-hospodářského věru nic nezadají. V říši jako u nás. V Poznaňsku obětují se miliony marek, aby se udržela německá kolonisace rolnická mezi Poláky. V době, kdy průmyslu a hornictví německému nedostává se pracovních sil, jsou slovanští dělníci vypovídáni a šikanováni, třeba tím trpěl prospěch hospodářský, jedině z obavy před poslovaněním. Je-li prý již nezbytno přibírati dělnictvo cizozemské, tedy aspoň ne dělnictvo slovanské, nýbrž nejlépe germánské (švédské), italské, nebo dokonce arabské, jakého již užívá se v přádelnách a tkalcovnách západoněmeckých, nebo čínské, jímž obsazována jsou topičská a jiná podřízená místa obchodního loďstva německého. Naproti těmto dělníkům, kteří aspoň neohrožují německý nacionalismus, umlkají kulturní a sociální pochybnosti německých theoretiků i novinářů, třeba že kulturní úroveň i životní míra těchto kuliův jest arci ještě skrovnější, než dělnictva slovanského. Proslulí národohospodáři němečtí stávají se z katedrových socialistů nesmiřitelnými nacionály, Wagner, Schmoller, Weber, Sering atd. hlásají potřebu zkulturnění východopruských krajů, jež jim jest totožné s germanisací, a německé denníky pražské neváhají s poměry pruskopolskými srovnávati i poměry českoněmecké, slovinskoněmecké, slovenskomaďarské.

A což naši Němci, kteří s takovým šlechetným rozhorlením pranýřují naše »svůj k svému« na poli hospodářském? »Němci tišeji, ale také bezohledněji provádějí, co my většinou spíše jen hlásáme. Veliká knihkupectví česká ztratila (ne teprv od Badeniho) všechno německé zákaznictvo z Prahy i venkova, čeští obchodní cestující nesmějí se zhusta ani odvážiti k bývalým dlouholetým německým odběratelům, plísněna je služka, která by v Praze do německé domácnosti přinesla sirky s českým nápisem, po bouřích 1897 přemnozí Pražští živnostníci přišli o veškeren obchod, třebas bouří byli daleci nebo je dokonce odsuzovali.«

V roce 1895 počal 3. července vycházeti týdenník »Deutsche Rundschau«, který byl věnován především hospodářským otázkám obyvatelstva německého a jehož péčí mělo zvláště býti, »aby všechny německé instituce, jako banky, pojišťovny, spořitelny, záložny, spolky, akciové společnosti, dále všechny průmyslové, živnostenské a obchodní podniky i německými zůstaly«, aby při změně majitelů v německých rukou zůstal i »nemovitý majetek: pozemky, domy, panství a statky«, »zejména na jazykových hranicích« a který za největší ohrožení Německa prohlašoval »vnikání českých živnostníků a pomocníků v obvody živnostnictva německého«. »Deutsche Rundschau« měla to, co dosud rozptýleně bylo prováděno nebo zahájeno, soustřediti a po celé zemi stejnoměrně rozšířiti, postaviti se s úplným vyloučením politiky ve službu »národní drobné práce« (nationale Kleinarbeit), zejm. pak »prostředkovati s národnostního hlediska koupě a místa« i pachty realit a živn. závodů, orientovati národní pracovníky o snahách protivníků (v tom smyslu referovala hned v 3. čísle o mosteckých českých socialistech, kteří prý krajinským tiskem českým za vzorné Čechy byli prohlašováni) atd.

Dne 15. května 1897 počalo činnost německé úvěrní společenstvo pro Čechy v Praze, v jehož přípravném výboru byli univ. prof. Dr. Pfersche, továrník rukavic Sobitschka a j. a které mělo jakožto německý lidový ústav úvěrní »sloužiti současně účelům národním i hospodářským«, usnadňujíc a zlevňujíc menším podnikatelům opatřování peněz na podkladě národním a věnujíc (po utvoření přiměřeného reservního fondu) své výtěžky přímo účelům národním. Společenstvo toto soustředilo v sobě přečetné spořitelny, úvěrní spolky, obce, okresní zastupitelstva atd., obdrželo hned při zakládání od knížete Fürstenberka darem 1000 K atd.

Dokonce výbojnou (abychom užili terminologie německého tisku o každém sebe nevinnějším nebo naivnějším podniku či pro-

jektu českém) je pak činnost německých Bundů pro Čechy jižní, východní, severozápadní atd. Zakládají se německá svépomocná družstva rolnická i živnostenská (mlékařská, ovocnická, lnářská, strojová, výrobní, nákupní, prodejní), zřizují se Raiffeisenky a záložny, poskytují se stroje zemědělské i průmyslové, konají se kočovné přednášky, zakládají se knihovny a školy pokračovací, útulny a polévkárny. Pošumavská omnibusová společnost s 10zlatovými podíly a jihočeská elektrárna rovněž měly prospívati národním snahám německým.

Největší pozornost zabírají ovšem prostředkovatelny koupě a odbytu výrobků živnostenských a bezplatné opatřování německých učňů, pomocníků, služek a čeledínů německým mistrům a zaměstnatelům, aby se ochromil příval českých dělníků do německého území jazykového a sesílil odbyt a hospodářské postavení německého živnostnictva. Rozumí se, že byl sledován pohyb koupí a prodejů realit, dáno heslo nekupovati u živnostníků Čechů, doporučováno, aby na př. tiskopisy poštovní a železniční (dopisky, nákladní listy a pod.) nebyly přijímány ani oboujazyčné, nýbrž výhradně německé, žádáno národnostní rozdělování okresních nemocenských pokladen a pod.

V roce 1898 vydána byla v Praze agitační brožura o povznesení německého řemeslnictva v Čechách, jíž znovu se působí k tomu, aby systematicky bylo bráněno pronikání českého živnostnictva a dělnictva do uzavřeného území, i vyzývají se veškeří Němci, aby poskytovali německým řemeslníkům nejen sympatie, nýbrž i výdělek právě jako i státy hledí přikazovati dodávky co možná průmyslu domácímu.

Již dne 31. července 1884 pak vystoupili Němci ze zemědělské rady a prohlásili její národnostní rozdělení za jediný prostředek k objektivnímu projednávání zájmových otázek zemědělských, dne 24. července 1886 zařídili si v ústředním německém svazu zemědělském svou zemědělskou radu pro německé Čechy na základě spolkovém. Jak i po zákonném rozdělení zemědělské rady na sekci českou a německou v roce 1891 pracují Němci k rozdělení zemědělskotechnické kanceláře, zařízení pokusných a výzkumných stanic atd. dle národností, jak bylo vydáno před málo lety i heslo »Pryč od Zemské banky«, jak drží se a využívají Němci svého vládnoucího postavení v dělnické úrazovně, je známo.

Také srovnání komor českých s německými nevypadá na prospěch větší humannosti a menšího šovinismu německého. Nehledíme

ani k tomu, že komory německé v českých zemích (Cheb, Liberec, Brno, Olomouc, Opava) jen německy úřadují a jen německé zprávy vydávají, ačkoliv každá z nich zastupuje také zájmy deseti- a statisíců obyvatelstva českého — komory chebská a opavská českých přípisů ani nepřijímají, ostatní komory pak je sice vyřizují, ale po německu — také přímá positivní práce jejich na povznesení obchodu a živností pečlivě jest vyměřena na neprospěch Čechů a větší prospěch Němců. Liberecká komora subvencuje sice české školy pokračovací, ale její nový ústav na povznesení živností — jakési technologicko průmyslové museum liberecké — pořádá jedině německé kursy mistrovské, má jedině německé a jen německého jazyka znalé úředníky a zřízence, jakoby z 800.000 obyvatelstva českého v jejím obvodě nikdo nepotřeboval odborného poučení a výcviku. Komora brněnská »dle jednotných (prý) zásad s důkladným zřetelem k velikosti a výkonnosti školy i k počtu žactva« vyměřila roku 1899 24 českým prům. školám pokračovacím subvencí úhrnem 1730 zl., 12 německým úhrnem 1800 zl. Komora opavská poskytuje poměrně velmi značné subvence všem školám, vyjímajíc jedinou českou školu pokračovací v Opavě.

Naproti tomu české obchodní komory v Praze, Plzni a Budějovicích vydávají své publikace česky i německy, odpovídají k dotazům dle jazyka, v němž byly dotázány, v institucích jimi zřízených šetří se národnostní rovnoprávnosti vesměs co nejpřesněji. Technologické museum Pražské — v opak živnostenského institutu libereckého — pořádá pro německé interesenty kursy německé, přijímajíc na ně — pokud místo stačí — i uchazeče z uzavíraného území německočeského a německomoravského. Subvence školám a stipendia žákům poskytují se dle stejného měřítka bez ohledu na národnost a jazyk vyučovací.

Právem tedy shrnujeme, že Němci jsou i v hospodářství nacionálnější a v nacionalismu bezohlednější, důslednější a brutálnější než my, že běží jim o (výhodný ovšem) smír, jen kde mají ze zápasu citelnou škodu. Vydávají-li nás německé listy pro naše leckdy prázdná hesla za vlky, německým beránkům hospodářskou vodu kalící, mlčíce opatrně o vypuzování českých živnostníků z libereckých a žateckých trhů, o vypovídání dělnictva z bytů a práce, o soustavném »očišťování« německých krajů od českých služek, učňů, tovaryšů a mistrů, pokud lze za ně nalézti náhradu odkudkoliv, ukazují-li na zúžení odbytu Pražského obchodnictva ochromením ruchu cizineckého, gravitováním jižních Čech do Vídně a severních

do Drážďan a opětovnými »výstřelky bojů politických«, nic nevzpomínajíce, že samy nemírným přepínáním nejvíce přispěly k tomuto gravitování a oslabování hospodářské posice Prahy vůbec, není to leč bezmezná tartufferie!

Mnoho se mluví o národnostním smíru aspoň prý v oboru hospodářském. Co má znamenati tento smír? Máme se snad odříci všeho vlastního podnikání, máme německému průmyslu dodávati jen dělníky, komptoiristy a nanejvýš ředitele a inženýry, máme nadto choditi jen za úředníky, učitele, lékaře a pod., a nesmíme snad založiti textilní továrnu, tužkárnu, velkoobchod, zkrátka nic, protože všechno porušuje starý německý průmyslový a obchodní Besitzstand? A nesmí snad nový podnik nikdy apelovati na krajanskou přízeň, i kdyby hospodářských obětí na konsumentech vůbec nepožadoval?

Nikoliv, i když pomine zápas politický, smír hospodářský v tom smyslu, jak mu rozumějí naši sousedé, nenastane. Pominou snad brutální jeho formy, boykot, vypovídání z bytů a práce a pod., v kterých jsme my daleko zůstávali za svými sousedy, ale »tichý zápas všedního života hospodářského«, jak jej nazývá Weber pro poměr Němců k Polákům, onen »hospodářský boj národností« potrvá i pod zdáním míru, protože my, chceme-li se i jen udržeti národně a politicky, musíme dobyti sobě většího podílu, než dosud máme, na průmyslu a obchodě tuzemském, protože hospodářský kvietismus znamenal by pro nás národní a politickou samovraždu.

Náš českoněmecký spor zaviňuje prý špatná rakouskouherská vyrovnání. Bojíme se, abychom po smíru nepřišli i o tuto illusi! Ne proto jsou nevýhodná vyrovnání, že my se sváříme, ale proto, že my jsme ti, kdož z »vyšších zájmů« o jednotu říše usilujeme a tudíž ji draho kupujeme, kdežto Uhři nás o ni nechávají se doprošovati, proto, že v tom celku říšském jsou — pohled na mapu to znázorňuje — Uhry s Bosnou jednotné rozsáhlé a nadějné teritorium a my k němu jen roztrhaná, teritoriálně neucelená garnitura. A čím připravenější budou Uhři k hospodářské samostatnosti, tím větší cenu budou žádati za jednotu říše, až i nám bude vítanější rozluka než předrahé vyrovnání, ať již v tu dobu budeme »smířeni« jakkolivěk!

*

Spějeme k závěrku. Nechceme podati nějaký systém nacionálního hospodářství, jen zodpovídati některé otázky sem spadající.

Má národ, t. j. odběratelstvo, a sice jak spotřebitelé tak obchodníci, povinnost hleděti při nákupu především k výrobkům od sou-

kmenovců pocházejícím? Rozhodně ano, není-li to zřejmě na újmu zásadě ekonomické, t. j. nedostane-li z jiného pramene zboží lepší a lacinější.

Má však povinnost přinášeti principu nacionalismu i hmotné oběti, platiti tedy vědomě národní přirážku za účelem povznesení národního (soukmenovci provozovaného) obchodu a průmyslu?

Tu dlužno rozeznávati. Jest veliká řada konsumentů, kteří tuto národní přirážku ve prospěch nacionálního hospodářství zcela dobře mohou a mají nésti: obce, okresy, spolky, vůbec veřejné ústavy a korporace, ale i zámožnější jednotlivci a i méně zámožní, pokud jde o koupě řídčejší a menší.

V ostatních případech je nesnadno konsumentům ukládati v ě d o m é oběti hospodářské, ale úspěšné hospodářské boykoty dělnické (na př. známé boykoty vídeňského dělnictva proti kotvovému chlebu, boykot berlínského dělnictva za stávky pivovarské a j.), boykot dánského obchodnictva za vypovídání ze Šlesviku a Holštýna a pod. ukazují, že princip vyššího třídního nebo národního interesu nebojí se na čas ani těchto obětí.

Padá tu však na váhu i rozdíl theorie od skutečného života. Jen v theorii kupuje p ř í m ý konsument z pramene nejlacinějšího nebo správněji nejvýhodnějšího, v praxi kupuje dle zvyku, pohodlí, známosti, ochotné obsluhy prodavačovy atd. Ano v praxi (zejm. ve větších městech) konsument nejvýhodnější pramen obyčejně poznává jen náhodou, kupuje po léta v jednom závodě, co by o sto kroků dále obdržel o 30% levněji nebo ve značně lepší kvalitě, a není ani možno při každé nákoupi prozkoumávati všechny přístupné prameny co do jakosti a ceny zboží.

Jde tudíž o to, aby v takových p o c h y b n ý c h případech našinec především obracel se k našim závodům a nedával už a priori přednost podnikům jinonárodním z pouhé historické předpojatosti, odůvodněné bohužel až příliš nedávnou ještě a někde doposud nevymizelou kramářskou povahou našeho českého obchodu, které záleželo víc na jediném značném zisku než na trvalém udržení zákazníka. V tom ohledu přes všechny stesky konsumentů, tu a tam se vyskytující, jsme pokročili k dobrému a je potřebí, aby také odběratelstvo od své nyní zpravidla už neodůvodněné předpojatosti a setrvačnosti upustilo. Prostředky k tomu sloužící jsou horlivé poučování lidu, výchova dorostu a buzení národní solidarity hospodářské stejně jako národnostní a politické.

Platí-li však obecenstvo vědomě či nevědomě své zboží dráže, nesmí tato přirážka (jako dobrovolné ochranné clo) býti ani vyšší ani trvati déle, než potřebí, aby nově založený obchod nebo výroba překonal nevyhnutelné počáteční obtíže, nesmí zkrátka býti výrobci nebo obchodníkovi, na podporu krajanů apelujícímu, poduškou technické nevyspělosti, kupecké neobratnosti, osobní pohodlnosti, nepořádnosti, ziskuchtivosti nebo požívavosti. Kdokoli činí nárok na jakékoli oběti nebo podporu jiných, musí především sám za něco státi a svou povinnost konati.

Veřejnost, tisk a spolky národohospodářské a pod. musí pečovati o to, aby zamezilo se veškeré zneužívání národního hesla hospodářského. Je-li kde v podniku, apelujícím na protekci národní, špinavé prádlo, budiž bez ohledu soukromě a, nestane-li se ihned náprava, veřejně pranýřováno. Nebylo by to novinkou, leda u nás. V Miláně zřídila se před několika lety následkem vzmáhání se nesolidnosti v obchodě s cizinou dozorčí rada pro export, která měla stížnosti a reklamace na domácí vývozce došlé zkoumati a jména vinníků veřejně vyhlašovati; obchodní komory německé a francouzské nerozpakují se rovněž nesolidního obchodníka bez obalu proskribovati a též rakouské komory, jak známo, bývají nezřídka nuceny proti exportérům, vážnost a solidnost našeho obchodu naproti cizině diskreditujícím, velmi energicky zakročovati.

V našem domácím národním životě, jak jsme již shora se zmínili, tutlání všech neřestí, pokud se jen zatajovati daly, z důvodů strannických a politických, maskovaných ovšem dělanými starostmi před posměchem a škodolibostí Němců, nejvíce zla způsobilo a emancipační snahy hospodářské na dlouho diskreditovalo.

Tato nedůvěra v každý podnik hospodářský, na vlastenecký cit obyvatelstva apelující, s jedné a naše nekázeň, neupřímnost a nestálost, jevící se v hospodářském ohledu tak jako v národním a politickém s druhé strany, způsobily, že i osobnosti a časopisy zřejmě hospodářskému rozvoji našemu přející a o něj usilující nedoporučovaly hlásati »Svůj k svému«, jež provádí ve svém obvodě stát, jímž se řídí Němci a Uhři, jenž doporučuje nám i cislajtanský patriotism.

Nedoporučovali je hlásati, poněvadž se jeho plnění nedá vynutiti ani kontrolovati, aniž u nás v širším rozsahu organisovati; poněvadž následkem toho bylo u nás ve skutečnosti tím méně plněno, čím hlasitěji bylo na venek hlásáno; poněvadž plnění jeho pokládáno tam, kde není bezpečně nebo aspoň pravděpodobně spojeno s hospodářskými oběťmi, za samozřejmý a přirozený příkaz

národní, jako je odebírání dobrého českého časopisu místo nelepšího německého; poněvadž i v případech ostatních, kde vyžadovalo by jeho plnění vědomých značnějších obětí hospodářských, může býti účinno jen na čas, za mimořádného vzrušení myslí a přestane působiti, jakmile by hospodářské oběti prodloužily se přes dobu tohoto vzrušení; poněvadž účinkovalo jen u přímého spotřebitelstva, nikoli pak u obchodnictva a živnostnictva při jich obchodním nákupu; poněvadž konečně byly obavy z německého boykotu naproti našim menšinám.

Tento boykot skutečně nastal, třebas heslo »Svůj k svému« u nás nebylo — leda jen řídkou výjimkou — praktikováno a ani ne všeobecně hlásáno, a nabyl forem tak brutálních, k jakým by se u nás nikdo vůbec ani neodhodlal, z příčin ryze nacionálních a politických. Byl by proveden ještě důkladněji, kdyby Němcům nenedostávalo se nejdůležitější podmínky jejich průmyslového rozkvětu: lidské síly pracovní pro továrny a doly. A kdežto naši lidé z uzavřeného území se vypuzují, volá se po policejním zakročení proti »národnímu šovinismu«, který chce v nových vlastních podnicích zabezpečiti, ne-li právě těm vyštvaným existencím, tedy krajanům vůbec výdělek na výrobě k úhradě vlastního konsumu potřebné, aby naši lidé co možná na vlastní půdě našli výživu, již nyní musejí hledati v cizině.

Nepokládáme však rovněž za rozumné, že se u nás i u Němců mluvilo o »dobytí textilního průmyslu«, o »dobytí obchodů«, a především o »umělém buzení ruchu podnikatelského«, o soustavně organisovaném zakládání továren na předměty, dosud Němci vyráběné a pod. Jakýsi nejvyšší národohospodářský tribunál, areopag, který by dával směr veškerému podnětu podnikatelskému, prakticky zasahoval do hospodářské činnosti všech vrstev, prostonárodně řečeno, jakýsi kurník, v němž by se pod teplou péčí národohospodářských praktiků i theoretiků líhly nové a nové národní projekty hospodářské — je romantism, je nesmysl. Nebylo ho a nebude, právě jako není možno systematické organisování praktické národní práce hospodářské.

Jak tedy zakládati nové podniky? Na základě ryze hospodářském, kupeckém, po bedlivém prozkoumání všeobecné situace dotčeného odvětví i místních a pravděpodobných kapitálových, dělnických, odbytových a pod. poměrů pro podnik, o který jde. Dnes a zde továrnu na výrobu tekuté kyseliny uhličité, zítra a jinde hedvábnický obchod nebo grafickou společnost, potom snad továrnu na slaměné klobouky nebo na automobily — zkrátka cokoliv, proč

jsou v dané době na určitém místě podmínky prosperity, dle živé, potřeby a ne dle vyseděného systému.

Že k těm příznivým okolnostem, pokud nejde o výroby docela nové, může náležeti i očekávaná přednost před cizími výrobky u soukmenného obyvatelstva, rozumí se samo sebou. Lze tu mluviti o výbojnosti, o dobývání německého průmyslu? Nesmí snad proto že některého odboru časově dříve se zmocnil kapitál německý, zakládán býti vůbec žádný podnik český, ale ovšem snad francouzský nebo anglický? Smí německému továrníku, obchodníku atd. povstati deset nových konkurentů německých, třeba sebe neloyálnějších, ale ani jediný český, třebas nejsolidnější? Nesmí snad tento nový podnik český odvolávati se u soukmenovců na svou povahu českého podniku, nýbrž jen lákati zákaznictvo jakoukoliv jinou reklamou, třebas podvodnou? Dryáčnická reklama ve výkladní skříni, v insertech a pod. je dovolena — označení jako »český závod« nikoliv? Jaký je v tom všem právě německý šovinism národní!

A dále i s naší strany: jaká zase hyperbola mluviti o »dobývání« průmyslu německého! Německého průmyslu nedobudeme nikdy, protože nikdy nesprovodíme se světa tu sumu kapitálu a inteligence, která v něm od mnoha desítiletí je nahromaděna. A rozumně nám o to ani jíti nemůže, my můžeme jen usilovati o to, abychom při dalším a neustávajícím rozvoji průmyslu nestáli jako do nedávna jen se založenýma rukama, abychom naproti pokroku německého průmyslu, jehož nezadržíme, s napjetím všech sil kapitálových i technických doháněli své opozdění a domáhali se relativně vždy většího podílu na průmyslovém ruchu českém a vůbec rakouském tak, abychom sami zaměstnati mohli všechny své příslušníky a opatřovati co možná všechny své potřeby. A že tento cíl hoden je snažení všech poctivých lidí v národě, právě Němci (List, Weber, Eheberg a jiní) svým krajanům dokazovali co nejdůrazněji a nejvřeleji!